

Izdavačka kuća In. Tri iz Zagreba nedavno je objavila knjigu "Prostor slobode" Daniela Dennetta (79), jednog od najvećih živućih filozofa i kognitivnih znanstvenika. Riječ je o petoj Dennettovoj knjizi objavljenoj u Hrvatskoj: "Evoluciju slobode" i "Kraj čarolije" objavio je izdavač Jesenski&Turk, a "Vrste umova" i "Darwinovu opasnu ideju" In.Tri. Knjiga "Prostor slobode" (Elbow Room) objavljena je još 1984. godine, a 2015. godine Dennett je objavio njezino novo izdanje. Njegov cilj, kako piše u predgovoru za izdanje iz 2015. godine, bio je posao čišćenja: spašavanje svega što je važno kod svakodnevnog poimanja slobodne volje te odbacivanje onoga što ga ometa. Dennett tvrdi da vrste slobodne volje koje je vrijedno željeti – one koje jamče moralnu i umjetničku odgovornost – nisu ugrožene napretkom znanosti te ih u knjizi raščlanjuje i detaljno objašnjava.

"Knjiga 'Prostor slobode' bavi se problemom slobode volje i predstavlja jedan od najvažnijih priloga gledištu da je sloboda volje spojiva s determinizmom u prirodi (tzv. kompatibilizam), gledištu koje je inače zastupao i David Hume, jedan od Dennettovih uzora. Dennett zagovara kompatibilizam tako što se pita do čega nam je zapravo stalo kad tvrdimo da imamo slobodu volje, pa korak po korak pokazuje da determinizam zapravo ne ugrožava to do čega nam je stalo", rekao je dr. Pavel Gregorić, znanstveni savjetnik Instituta za filozofiju u Zagrebu. "A do čega nam je stalo? Stalo nam je do toga da imamo kontrolu nad svojim tijelom i postupcima kako bismo mogli ostvarivati svoje želje i planove. Dennett tvrdi da bez determinizma u prirodi i evolucije prirodnom selekcijom ne bismo mogli postati složeni biološki strojevi koji na svoju okolinu ne reaguju puko mehanički, nego fleksibilno, stvarajući predodžbe o mogućim ishodima i korelirajući te predodžbe sa svojim dugoročnim željama i planovima – u tome se sastoji 'prostor slobode', odnosno 'sloboda volje kakvu je vrijedno željeti'. Dennett je svjestan da to nije puno prostora, ali drži da je dovoljno za smislen život, moralnu i pravnu odgovornost. Tu ideju, uz još čvršći oslonac u teoriji evolucije, Dennett je dalje razvio u knjizi 'Evolucija slobode' iz 2003. godine koja je i kod nas prevedena", dodao je Pavel Gregorić, najbolji poznavatelj Dennettova opusa u Hrvatskoj. Gregorić je dosad bio recenzent i stručni redaktor četiriju od Dennettovih pet knjigi.

Dennett je poznat kao jedan od "četiri jahača novog ateizma", zajedno sa Samom Harrisom, Richardom Dawkinsom i pokojnim Christopherom Hitchensom. "Meni se uvijek činilo da Dennett ponajmanje spada u tu skupinu novih ateista jer je otvoren za iskreni dijalog s ljudima drukčijeg mišljenja", kaže Gregorić

DANIEL DENNETT

Bertrand Russell našeg doba tvrdi da slobodna volja nije ugrožena napretkom znanosti

Objavio je više od 300 znanstvenih radova i dvadesetak knjiga, a njegovi radovi na razmeđu filozofije uma, kognitivne znanosti, umjetne inteligencije i biologije, kao i radovi na temu slobode volje i religije pristupačno su i poticajno štivo za šire čitateljstvo. Danas je Dennett jedan od najpoznatijih živućih mislilaca podjednako cijenjen među filozofima kao i među znanstvenicima

PIŠE TANJA RUDEŽ | SNIMKE AFP I ARHIVA

ga prevedenih na hrvatski jezik, a jednoj knjizi napisao je pogovor.

”S Dennettovim radovima upoznao sam se tijekom studija u Oxfordu, gdje je i Dennett studirao pod Ryleovim mentorstvom. Ono što me privuklo Dennettu bila je slutnja da je suvremena filozofija uma pod Descartesovom čarolijom i da se vrti u krugu nerješivih kvaziproblema. Dennettova misao rezonirala je s tom mojom slutnjom i pružala mi jedan mogući odgovor na nju. Također, privukla me Dennettova proza, puna poticajnih misaonih eksperimenata, metafora i drugih ‘intuicijskih pumpa’, kako on to kaže”, pojasnio je Gregorić.

Daniel Clement Dennett III. rođen je u Bostonu 1942. Njegov otac bio je profesor islamske povijesti kojeg je tijekom Drugog svjetskog rata regrutirala američka obavještajna agencija u Ured za strateške usluge te je postao tajni agent. Dennett je svoje rano djetinjstvo proveo u Bejru-

tu, gdje je njegov otac radio kao kulturni ataše u američkom veleposlanstvu. U Bejrutu je naučio malo arapskog, a rado se sjeća i svoga kućnog ljubimca, gazele Babar. Kad je Danielu bilo pet godina, otac mu je poginuo u nerazjašnjenjavi- onskoj nesreći tijekom misije u Etiopiji. U razgovoru za *New Yorker* 2017. godine Dennett je ispričao kako se sjeća da se s ocem vozio džipom po pustinji u potrazi za grupom beduina. Kada su našli njihov logor, beduinke su odvele malog Daniela u stranu i probušile mu uši. Zanimljivo, ti su ožiljci vidljivi i nakon 70 godina.

Nakon očeve smrti Daniel se s majkom i dvije sestre vratio se u predgrađe Bostona, gdje je majka radila kao nastavnica i urednica u izdavačkoj kući. Odrastajući u “ženskom okruženju”, mali je Daniel preuzeo ulogu “kućnog majstora”, a tu praktičnu crtu pokazao je kad je 1970.

godine kupio farmu u državi Maine na kojoj je sam uveo vodu i struju, uzgajao poljoprivredne proizvode te radio odličnu jabukovaču. Daniel Dennett pohađao je akademiju Phillips Exeter te proveo godinu dana na Sveučilištu Wesleyan, a u konačnici diplomirao filozofiju na Harvardu. Filozofiju je doktorirao 1965. godine na Oxfordu, a zatim je do 1971. godine bio predavač na Kalifornijskom sveučilištu u Irvineu. Od 1971. godine predaje filozofiju na Sveučilištu Tufts u Bostonu, gdje je i suvoditelj Centra za kognitivne studije.

Neko vrijeme u mladosti Daniel Dennett zarađivao je svirajući klavir u barovima, a bio je i član muškog zbora Boston Saengerfest te naučio svirati gita-

ru, akustični bas, blok-flautu i harmoniku. Kao student na Harvardu, Dennett je želio biti umjetnik. Bavio se slikarstvom, a zatim se prebacio na kiparstvo. Na Harvardu je upoznao i Susan Bell s kojom se vjenčao 1962. godine, a u njihovu braku rođeni su sin i kći.

Dennett je zorno pokazao eksplanatornu moć Darwinove ideje o evoluciji prirodnom selekcijom, moć koja seže mnogo dalje od biologije. Zapravo, danas je malo filozofa koji o evoluciji znaju toliko kao Daniel Dennett

Daniel Dennett objavio je više od 300 znanstvenih radova i dvadesetak knjiga, a dobitnik je niza priznanja uključujući Na-

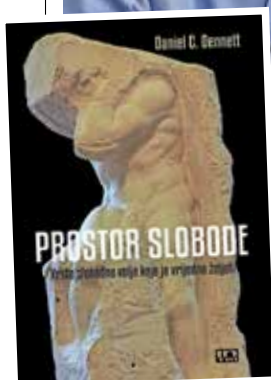
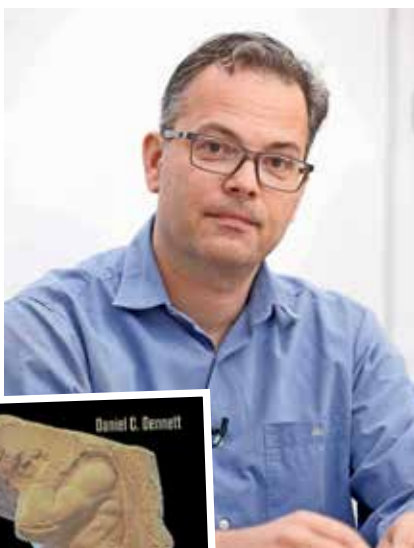
gradu Erasmus 2012. godine za posebne zasluge u promicanju kulture i znanosti u Europi. Njegovi radovi na razmeđu filozofije uma, kognitivne znanosti, umjetne inteligencije i biologije, kao i radovi na temu slobode volje i religije pristupačno su i poticajno štivo za šire čitateljstvo. Danas je Dennett jedan od najpoznatijih živućih mislilaca podjednako cijenjen među filozofima i među znanstvenicima. Neki ga stoga nazivaju Bertrandom Russelom našeg doba.

”I Russell i Dennett izvrsni su filozofi koji cijene znanost, odlični su pisci, britki polemičari i angažirani ateisti. Međutim, Russellov je tematski dijapazon bio širi, pa je i njegov utjecaj bio dalekosežniji. Osim toga, Russell je bio vrhunski matematičar, pripadnik engleske elite, globalna ikona pacifizma i dobitnik Nobelove nagrade za književnost. Ako se ne varam, Russell je uz Camusa jedini filozof koji je dobio Nobela, a Sartre je ▶

odbio tu nagradu. K tomu, zaljubljeni se Russell tri puta razveo i četiri puta ženio, a Dennett je već 60 godina u braku”, rekao je Pavel Gregorić.

Moj sugovornik osvrnuo se na važnost Dennettova rada u filozofiji i znanosti. “Mislim da će Dennett biti upamćen po svojoj teoriji intencionalnog stajališta koju je razvio u nizu članaka i u istoimenoj knjizi iz 1987. godine. Ukratko, intencionalno stajalište zauzimamo kad objašnjavamo i predviđamo složeno ponašanje stvari na način da im pripisujemo mentalna stanja kao što su želje, vjerovanja i osjeti. Na primjer, lavu se ne približavamo jer smatramo da bi nas mogao nanjušiti, da nas želi pojesti, jer vjeruje da smo ukusni zalogaj. Ako tom strategijom uspješno objašnjavamo i predviđamo ponašanje neke stvari, tipična filozofska pitanja – ima li ta stvar ‘prava’ mentalna stanja, jesu li ta mentalna stanja ‘kvalitativnog karaktera’ kao i moja mentalna stanja – postaju bespredmetna, smatra Dennett. Tu je Dennett na tragu još jednog svog filozofskog uzora, a to je Ludwig Wittgenstein”, rekao je Gregorić. Istaknuo je i Dennettovu knjigu “Objašnjenje svijesti” iz 1991. godine.

”U toj knjizi Dennett pokušava demistificirati svijest i kvalitativnu posebnost mentalnih stanja. Dennett tvrdi da je svijest vrh ledene sante mnoštva nesusjesnih procesa koji se natječu i koji svi, dakako, imaju biološku osnovu. Knjigom ‘Darwinova opasna ideja’ iz 1996. godine Dennett je zorno pokazao eksplanatornu moć Darwinove ideje o evoluciji prirodnom selekcijom, moć koja seže mnogo dalje od biologije. Zapravo, malo je filozofa koji o evoluciji znaju toliko kao Dennett i koji su evolucijsku teoriju utkali u srž svojih filozofskih promišljanja. Možda ju je utkao i na krivim mjestima, primje-

Dennett tvrdi da bez determinizma u prirodi i evolucije prirodnom selekcijom ne bismo mogli postati složeni biološki strojevi koji na svoju okolinu ne reaguju puko mehanički, nego fleksibilno, stvarajući predodžbe o mogućim ishodima i korelirajući te predodžbe sa svojim dugoročnim željama i planovima – u tome se sastoji “prostor slobode”, objašnjava dr. Pavel Gregorić, znanstveni savjetnik Instituta za filozofiju u Zagrebu

rice u svojem tvrdoglavom pristajanju uz Dawkinsovu ideju mema, kao jedinice kulturnog nasljeđivanja u analogiji s genom kao jedinicom biološkog nasljeđivanja”, naglasio je Gregorić.

Među pet Dennettovih djela prevedenih na hrvatski jezik mojem sugovorniku najdraža je knjiga “Vrste umova”. “Za ‘Vrste umova’ dao sam izravni poticaj izdavaču te sam napisao pogovor. U toj knjizi Dennett daje pristupačan i prilično uvjerljiv opis evolucijske povijesti uma, od samoreplicirajućih makromolekula do čovjeka. Ta knjiga činila mi se odličnim uvodom u Dennettovu misao i filozofiju uma općenito, a to je filozofska grana koja je u Hrvatskoj još uvijek slabo razvijena. S obzirom na deficite u našoj filozofskoj produkciji, možda bi bilo najkorisnije da se prevede Dennettova knjiga ‘Intuicijske pumpe i drugi alat za mi-

šljenje’, iz 2013. godine”, rekao je Gregorić.

Ipak, u Hrvatskoj je Dennett najpoznatiji po knjizi “Kraj čarolije”, u kojoj religiju opisuje kao prirodnu pojavu. Knjiga je objavljena početkom 2006. godine i ubrzo postala bestseler. Kao novinarka imala sam sreću da sam u jesen 2006. godine pratila konferenciju o budućnosti znanosti posvećenu evoluciji na otoku San Giorgio Maggiore u Veneciji gdje je jedan od govornika bio i Daniel Dennett.

Prišla sam mu pomalo uplašeno jer su mi talijanski kolege rekli da je arogantan, no Dennett je odmah pristao na kratki intervju. Suprugu je zamolio da mu pridržuje ruku i sako, a zatim ljubazno odgovarao na moja pitanja. Tada je religiju usporedio s glazbom. “Razmotrimo neke druge fenomene, primjerice glazbu. Ona je čudesan, izvanredan fenomen, ali nije ništa nadnaravno. To je prirodni fenomen koji se razvio prije 20.000 ili 30.000 godina. Zatim se razvijala tijekom povijesti pa se današnja glazba veoma razlikuje od glazbe naših davnih predaka. To što govorim, važno je za razumijevanje istine o religiji jer su glazba i religija u mnogočemu vrlo slične. I jedna i druga zapravo su izraz duboke ljudske potrebe, stoga ih treba proučavati s jednakim intenzitetom i jednakim stupnjem znanstvene slobode. Glazbu već istražujemo na taj način, a sada je vrijeme da i religiju počnemo tako istraživati”, rekao mi je u jesen 2006. go-

Dennett tvrdi da je svijest vrh ledene sante mnoštva nesusjesnih procesa koji se natječu i koji svi, dakako, imaju biološku osnovu

U Hrvatskoj je Dennett najpoznatiji po knjizi "Kraj čarolije", u kojoj religiju opisuje kao prirodnu pojavu koju se može znanstveno proučavati uz pomoć evolucijske teorije. Takva istraživanja daju temelj za ograničavanje utjecaja religije na odgoj, obrazovanje, kulturu i politiku

dine Dennett u Veneciji.

Upravo je knjiga "Kraj čarolije" lansirala Dennetta kao jednog od "četiri jahača novog ateizma", zajedno sa Samom Harrisom, Richardom Dawkinsom i pokojnim Christopherom Hitchensom. "Meni se uvijek činilo da Dennett ponajmanje spada u tu skupinu novih ateista, ne samo zato što s više blagonaklonosti gleda na filozofiju nego Dawkins, nego i zato što je otvoren za iskreni dijalog s ljudima drukčijeg mišljenja, o čemu svjedoči njegova rasprava s Alvinom Plantingom, vodećim teističkim filozofom analitičke orijentacije, objavljena u knjižici 'Znanost i religija: Jesu li spojivi?' iz 2010. godine. U knjizi 'Kraj čarolije' Dennett pristupa religiji kao prirodnoj pojavi ko-

ja nije 'Bogom dana' i koju se može znanstveno proučavati uz pomoć evolucijske teorije. Takva istraživanja daju temelj za ograničavanje utjecaja religije na odgoj, obrazovanje, kulturu i politiku u pluralističkim demokratskim društvima. Knjiga 'Kraj čarolije' dala je važan prilog pozitivnoj ulozi koju je u Americi, ali i u ostatku svijeta, odigrao novi ateizam, učinivši ateizam društveno prihvatljivijim nego što je bio ikad prije", rekao je Gregorić.

U tom kontekstu spomenuo je i Dennettovu knjigu iz 2015. u koautorstvu s Lindom LaScolom "Uhvaćeni u propovjedaonici: Ostavljanje vjere". "U toj su knjizi Dennett i LaScola iznijeli rezultate svojih razgovora sa svećenicima različitih religija i denominacija koji su izgubi-

li vjeru u Boga, ali su ostali zarobljeni u svećeničkom pozivu. Šteta što Dennett i LaScola nisu razgovarali i s mojim prijateljem Željkom Porobijom, koji je skupio hrabrosti i napustio svećenički poziv, o čemu svjedoči u našoj knjizi 'Horizonti ateizma'", naglasio je Gregorić.

Moj sugovornik imao je priliku družiti se s Dennettom u prosincu 2009., kad je slavni filozof prvi i, zasad, jedini put posjetio Hrvatsku kako bi na Sajmu knjiga u Puli predstavio knjigu "Kraj čarolije". "Dennett je ostavio dojam prijazna, pristupačna i nadasve zanimljiva čovjeka koji život živi punim plućima. U mom društvu uvijek je bio raspoložen za razgovor o filozofiji, ali rado je dijelio svoja razmišljanja i o politici, književnosti, umjetnosti, jedrenju, vinu, pa čak i osobne crtice o vlastitom obrazovanju, karijeri i obitelji. Bilo mi je zanimljivo čuti da je u mladosti htio biti kipar te da se cijeli život bavi obradom drva i stolarstvom. Sav namještaj u kući izradio je sam, rekao mi je", prisjetio se Pavel Gregorić, koji je nakon Sajma knjiga u Puli s Dennettom ostao u kontaktu.

"Posljednji put sam se dopisivao s njim koncem 2018. godine, kad sam ga pozvao da dođe u Zagreb i bude naš gost u sklopu serijala 'Snaga evolucijske misli', kao što su prethodnih godina bili Jerry Coyne, Robert Trivers i Lee Dugatkin. Dennett se ljubazno zahvalio na pozivu, rekao je da ne može doći jer je nedavno operirao srce, a liječnici su mu rekli da mora manje putovati. U međuvremenu je pandemija obustavila naš serijal, pa Dennett ne bi došao ni da je mogao. No bar imamo Dennettove knjige koje nas stalno podsjećaju na snagu evolucijske misli", zaključio je Gregorić. ■

PRODAJA ULAZNICA
 Blagajna Luđe kuće
 - radnim danima 10:00-20:00
 Ulica kralja Zvenimira 43
WWW.ULAZNICE.HR
 SVE PREDSTAVE POČINJU U 20:00.

<p>09.02. POTPUNI STRANCI</p> <p>11.02. BRAČNA TERAPIJA</p> <p>12.02. SAMO PREKO NJEGA MRTVOG</p> <p>16.02. ĐUROLOGIJA</p> <p>17.02. BRAČNA TERAPIJA</p> <p>18.02. POTPUNI STRANCI</p> <p>19.02. POTPUNI STRANCI</p> <p style="font-size: small; color: red;">UZ COVID POTVRDU!</p>	<p>24.02. SAMO PREKO NJEGA MRTVOG</p> <p>25.02. IDEMO UŽIVO</p> <p>26.02. DAME BIRAJU <small>UZ COVID POTVRDU!</small></p> <p>26.02. ŠAŠAVA AVANTURA 11:00</p> <p>27.02. NIŠTA LJUBAV SAMO SEX</p>	 <p>Jutarnji LIST</p>
--	---	---